

AN EVALUATION OF ENVIRONMENTALISM AND ECOLOGISM IN GREEN THOUGHT

MAHMUT ÖZDEMİRKOL

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Özdemirkol, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Mail: m.ozdemirkol@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4878-9947>

Abstract

The damage caused to the environment today has reached levels that threaten human health and the future of the human race, making the environment a highly debated topic. It is acknowledged that human health and the future of humanity are dependent on a healthy environment. This acceptance has also made the environment one of the most debated and focused topics in today's world. Although the historical interest in the environment dates back a long time, this interest gained a global dimension, especially after the 1960s. The protection and improvement of the environment have, on one hand, become a subject of interest for ideologies, while on the other hand, they are addressed as issues that have developed within a separate ideological framework. Environmentalism and ecologism, in this sense, have been discussed as a political ideology that has developed and emerged prominently. The differences between environmentalism and ecologism have been emphasized.

Keywords: Environmentalism, Ecologism, Ideology, Environment.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 16.03.2024

Kabul Tarihi: 10.09.2024

Yayın Tarihi: 15.12.2024

Yayın Sezonu: Temmuz - Aralık

Makaleye Atıf Bilgisi

ÖZDEMİRKOL Mahmut (2024). "Yeşil Düşüncede Çevrecilik ve Ekolojizm Hakkında Bir Değerlendirme". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 20 Sayı: 67. (360-374)

muhafazakârdüşünce • yıl: 20 - sayı: 67 • Temmuz-Aralık 2024

YEŞİL DÜŞÜNCEDE ÇEVRECİLİK VE EKOLOJİZM HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

MAHMUT ÖZDEMİRKOL

Özet

Günümüzde çevreye verilen zararların insan sağlığı ve insan neslinin geleceğini tehdit eden boyutlara ulaşması çevreyi üzerinde tartışılır bir konu haline getirmiştir. İnsanın sağlıklı yaşamı ve geleceği sağlıklı bir çevreye bağlı olduğu kabul edilmektedir. Bu kabul aynı zamanda çevreyi günümüzde en çok tartışılan ve üzerinde durulan bir konu haline getirmiştir. Çevreye yönelik ilginin tarihi eski olmakla birlikte özellikle 1960'lı yıllardan sonra bu ilgi küresel bir boyut kazanmıştır. Çevrenin korunması ve geliştirilmesi günümüzde bir taraftan ideolojilerin ilgi konusu olmuşken diğer taraftan ayrı bir ideoloji ekseninde gelişen konular olarak ele alındığı görülmektedir. Çevrecilik ve ekolojizm bu anlamıyla öne çıkan siyasi ideoloji olarak gelişimi konu edilmiştir. Çevrecilik ve ekolojizm arasındaki farklılıklar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelime: Çevrecilik, Ekolojizm, İdeoloji, Çevre.

Giriş

Aktivizm kelime anlamı olarak etkin olmayı ve eylemliliği ifade etmektedir. Bu anlamıyla siyasal aktivizm politik alanda etkinlik ve eylemliliğe işaret eder. Aktivizm aynı zamanda aktivistlerin sosyal sorun olarak gördüğü uygulamaları, koşulları ve politikaları değiştirmeleri için çeşitli paydaşlarla geliştirilen baskı olarak da açıklanmaktadır (C. Tuna ve Türkölmez, 2023:222). Siyasi anlamıyla aktivizm toplumsal veya ekonomik bir değişimi ya da dönüşümü talep etmektedir. 1960'lı yıllardan sonra gelişen en önemli hareketlerin başında yeşil düşünce gelmektedir. Önceleri bir bilim alanı olarak canlıların yaşam alanlarını inceleyen çevre ve ekoloji kavramları yeşil hareket ile birlikte çevre sorunlarının çözümü için siyasal bir aktivizmin odağında yer almaya başlamıştır. Yeşil düşünce bir aktivizm olarak gelişimine devam ediyor. Yeşil düşüncenin artan cazibesine ideolojiler bağımsız kalamamıştır. Geniş bir yelpazede yer alan ideolojiler kendisine özgü ilkeleriyle çevresel sorunlara çözüm önerileri getirmiştir. Bir taraftan ideolojiler çevre koruma politikalarını gündemlerine alırken diğer taraftan çevrecilik ve ekolojizm kendisine özgü bir ideoloji olarak geliştiği görülmektedir. Literatüre bakıldığında çevre konulu tartışmaların ideolojilerden bağımsız olarak kendisine özgü bir ideoloji konusu haline geldiği ve çevreye özgü bir ideolojinin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu anlamıyla öne çıkan iki kavram çevrecilik ve ekoloji olmaktadır. Ekolojizmin çevreciliği red ederek kendisini var etmeye çalıştığı görülmektedir. Ekolojizm çevreciliği aşan ve onu eleştiren bir kavramsallaşmaya doğru gitmektedir. Bu çalışmada çevrecilik ve ekolojizm ele alınmıştır. Yeşil düşüncenin yükselişi ve genişleyen çerçevesi ele alınmıştır. Çevrecilik ve ekolojizm arasındaki temel farklılıklar ve hareket noktalarının üzerinde durulmuştur.

Yeşil Düşüncenin Yükselişi ve Genişleyen Yelpaze

Bir siyasal aktivizm olarak çevrecilik ya da ekolojizmin yükselişi tarihsel anlamda yeni olmakla birlikte çevre ve değerlerinin korunmasına yönelik ilginin tarihi eskilere dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar eski toplumların çevresel sorunlarla karşı karşıya kaldığı ve politikalar geliştirdiğini göstermektedir. Mezopotamya için arkeologlar bölgenin kademeli olarak bozulmasının nedenlerini su kaynaklarının kaynağı olan tepelerde ve dağlarda ormansızlaşma ve çevresel olarak sürdürülemez sulama olduğunu ifade ederler (Ehrlich ve Ehrlich, 2004:4). Diğer taraftan çevre ve insan ilişkisine yönelik bir ilginin olduğunu gösteren söylemler çeşitli mitoloji, dinsel kaynaklar ve farklı öğretilerde bulmak mümkündür. Çevre-insan ilişkisine dair politikaların

ya da söylemlerin tarihinin eski olması doğaldır. Çünkü insan ekosistemin bir parçası olarak ekolojik bir çevrede yaşamaktadır. Bu ekosistem içinde insanlar yeme, içme, barınma, hayatta kalma gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ekosistemin sürdürülebilirlik kapasitesinin zarar görmesi ya da ekosistemin korunması gerekliliği insan-çevre ilişkisinin her zaman konusu olmuştur. İnsanların ekosistem üzerindeki baskısı giderek artmakta ve böylece insan hayatı üzerinde tehdit ve riskler oluşturan başta hava, su ve toprak kirliliği olmak üzere çeşitli çevre sorunlarına yol açmaktadır (Akyüz, 2015:428). Özellikle sanayi devriminden sonra petrol ve kömür gibi geri dönüşümü olmayan fosil enerji kaynaklarının çok fazla kullanımı birbiri ile ilişkili birçok çevre sorununun oluşmasına sebep olmuştur (Roussopoulos, 2017:9). Çevre sorunlarının toplumsal, ekonomik ve sosyal birçok boyutu olmaktadır. Bu sorunlar bir taraftan doğal varlıklara tehdit oluştururken diğer taraftan insan hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürmektedir. Bu temelde çevre sorunları, günümüzde, temel insan haklarını tehdit eden tehlikeli bir boyut ile ele alınmaktadır (Akyüz, 2015:427). Çevre sorunlarının çok boyutluluğu onu küresel bir ilginin konusu haline getirmiş ve çevre-insan etkileşimi ve ilişkisi üzerine çalışmalar artmıştır. Çevre önceleri fen bilimlerinin kapsamında değerlendirilmekte idi. Günümüzde sosyal bilimlerin başlıca konuları kapsamında yer almaktadır. Bu anlamıyla çevre sosyal, siyasal ve ekonomik birçok alanın temel konusu haline gelmiştir. Çevre kavramı ve çevreye yönelik ilgi interdisipliner bir yaklaşımla birçok alanın kesişim noktasında yer almaktadır. Bu da çevreyi en çok tartışılan konular arasına getirmektedir.

Bir siyasal aktivizm olarak çevreye yönelik ilginin 1960'lı yıllarda arttığı görülmektedir. 1960'lardan önce çevre sorunlarına yönelik ilginin var olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu ilgi günümüzde çevrecilik ve ekolojizm ile anlatılmak istenilen çerçevede değildir. Geçmişte çevre korunması gereken bir unsur ve çevre-insan ilişkileri ekseninde konu edilirken günümüzde bu kavram siyasal bir anlamda kullanılmaktadır. Çevreci söylem ve faaliyetlerin siyasal bir aktivizmin konusu olarak gelişmesi, insanların bir siyasi pozisyon olarak kendisini çevreci veya ekolojist olarak görme yaklaşımı ya da çevreci söylem üzerinden iktidarın ve toplumsal ilişkilerin değiştirilmesi talebi yenidir.

Çevrenin uluslararası bir platforma konu olmasından önce çevre ve çevre-insan ilişkisi üzerine bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Yaptıkları araştırmalarıyla çevre konusunu gündeme getiren birçok çalışma görülebilmekle birlikte en çok ses getiren ve ilgi duyulan başlıca çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda Thomas Robert Malthus, Charles Darwin, Ludwig von Bertalanffy, Rachel Carson, Paul Ehrlich ve Roma Kulübü'nün çalışmaları çevre

insan ilişkilerinin entelektüel arka planını geliştirmiştir. Thomas Malthus, mekanik bir dünya görüşünden ekolojik bir dünya görüşüne geçişte önemli bir rol oynadı. Malthus, doğal kaynak tüketicilerinin doğal kaynakların büyümesinden daha hızlı büyüdüğünü vurgulamış ve doğal kaynakların insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için nüfus artışının sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır (Yaylı ve Çelik, 2011:370). Charles Darwin, doğadaki tüm canlıların birbirleriyle ve cansız doğayla ilişkili ve etkileşim içinde ve birbirleriyle uyum ve denge içinde olduklarını öne sürerek ekoloji fikrini büyük ölçüde etkilemiştir (Görmez, 2003:76). Ludwig Von Bertalanffy ise geliştirdiği genel sistem teorisiyle insan ve doğa arasındaki ilişkiye kapsamlı bir bakış açısı geliştirmiş ve doğadaki her şeyin birbirini etkilediği düşünceyle ekolojik düşünceye katkıda bulunmuştur (Yaylı ve Çelik, 2011:371). Rachel Carson Sesiz Bahar isimli çalışmasıyla çevre sorunlarına dikkat çekmiştir. Paul Ehrlich'in 1968'deki Nüfus Patlaması isimli çalışması ve Roma Kulübü tarafından yayınlanan Büyümenin Sınırları isimli çalışma çevre konulu önemli eserler arasında yer almaktadır. İlgili çalışmalar çevre konularını gündeme getirmiş ve entelektüel bir ilginin artmasını sağlamışlardır. Söz konusu çalışmaların bulgularıyla birlikte insanın çevreye verdiği zararlar ve çevre-insan ilişkisi daha fazla önem kazanmıştır. Çevre sorunlarının aynı zamanda insan hayatını etkileyen boyutu ile ilgili bilgiler yayıldıkça çevre koruma alanında yaygın, önleyici ve iyileştirici eylemler aranmaya başlanmıştır (Anton ve Shelton, 2011:1)..

Çevre sorunlarının küresel bir boyut kazanmasının dönüm noktası Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen Stockholm Konferansı'dır. Çevre ve çevre-insan ilişkisi ilk defa 1972 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde Stockholm Konferansıyla gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların çevre temalı gerçekleştirdikleri konferanslar ve yaptıkları tartışmalar çevre, çevre sorunları ve çözüm önerileri etrafında gelişen tartışmalara küresel bir boyut kazandırmıştır. BM kuruluşunun çevre konusunda sözleşmelerle sonuçlanan çalışmalar yapmış olması ve özellikle Avrupa Birliği'nin kendi yasal mevzuatını BM'nin konferansları sonucunda kabul ettiği çerçeve sözleşmelere uyarlaması çevre konusunda bir bilinç uyandırmış, uluslar kendi yasal mevzuatlarını değiştirmiş ve çevre konusu hiç olmadığı kadar tartışılır olmuştur. Çevre sorunlarının giderek küresel bir boyut kazanması ve gündeme oturması karşısında özellikle Sosyalizm ve Marksizm başta olmak üzere mevcut siyasal ideolojilerin bu konuya ilgisiz kalmadığı görülmektedir. Birbirinden farklı ideolojilerin çevre sorunlarının çözümüne yönelik çözüm önerileri olmuştur. Bu öneriler siyasal ideolojilerin dünyaya bakış

açısı, ilkeleri ve programlarından bağımsız değildir. Ancak bu durum, çevreci hareketlerin geniş bir yelpazeye sahip olması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bir taraftan çevresel sorunlara mevcut politik ideolojiler eko-sosyalizm, eko-feminizm gibi isimlendirmelerle çevre konusunu ele alırken diğer taraftan çevrecilik ve ekolojizm kendisi bir siyasal aktivizm olarak gelişmiştir.

Bilimsel çalışmalar ve uluslararası kuruluşların çevreyi gündemine almasının yanında, 1960'lı yıllardan sonra çevreciliğin toplumsal bir hareket olarak gelişmesinin diğer önemli iki sebebini Ümit Şahin, belirli tarihsel koşulların getirdiği gelişmeler ve 1968 hareketi olarak belirtmektedir. Ümit Şahin'e göre çevreciliğin toplumsal hareket olarak gelişmesinin arkasında iki sebep bulunmaktadır. Birincisi yeşil düşüncenin sanayi devriminin gerçekleşmesi, yeni kapitalist anlayışın gelişimi, insan yapımı sentetik kimyasalların ortaya çıkması, atomun parçalanması ve teknolojik gelişmeler gibi belli özgül tarihsel koşulların ürünü olmasıdır. Çevreci hareketlerin 1960'larda gelişiminin bir diğer gerekçesi ise 1968 hareketleridir (Şahin, 2017:32-34). 1968 süreci yeni toplumsal hareketlerin doğuşuna tanıklık etmiştir. Bunlardan birisi de çevreci hareketlerdir. 1971 yılında çevreci bir hareket olarak doğan Greenpeace Amerika'nın nükleer denemelerini protesto etmiştir. Söz konusu hareket savaş karşıtlığı üzerinden gelişen çevreci ilk protesto ve örgütlenme olmuştur. 1968 sürecinde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler esasen 1960'ların sonunda solun dağılmasının ürünleri olduğunu kayıt etmek gerekiyor (Harter, 2011:8). Solun kendisini kadın hakları, eşcinsellik sorunları, hayvan hakları, öğrenci hakları gibi spesifik konular üzerinden örgütlediği görülmektedir. Sosyalist Sovyet Rusya'nın çökmesi üzerine dağılan sosyalist-komünist-marksist geleneğin kendisini örgütleyip yeniden meşru bir zemin bulmaya çalıştığı alanlardan birisi de çevre olmuştur. Bu kapsamda sol ve çevre ilişkisinin sonucu olarak eko-sosyalizm gelişmiştir. Eko-sosyalizm, yeryüzünün içinde bulunduğu ekolojik buhran koşullarında kapitalizmin ekolojik olarak sürdürülemez ve reforme edilemez olduğu tespitinden yola çıkar. Ve fikri etkinliğinin büyük bölümünü bunun nedenlerini anlamaya ve açıklamaya adar. Eko-sosyalistlere göre emeğin sömürüsü ile insanın doğa sömürüsü arasındaki ilişki kapitalist bir anlayışın yansımasıdır. Emek nasıl ki kapitalist üretim anlayışında bir metaya indirgenmişse doğanın sahip olduğu değerler de kaynağa indirgenmiştir (Benlisoy, 2017:319). Bundan dolayı emeğin kurtuluşunda olduğu gibi ve doğanın kurtuluşunda da çözüm kapitalizm ile mücadelede aramak gereklidir.

Çevre ideoloji tartışmalarında iki genel yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi siyasal ideolojilerin çevre konularına doğru yelpaze genişleterek bir

bakıma çevreyi ideolojileştirmeleridir. Marksizm, liberalizm, anarşizm gibi ideolojilerin temel ilke ve değerlerinden yola çıkılarak çevre sorunsalı ele alınmaktadır. Bu ideolojiler kendi düşünsel bağlamında çevre sorunlarının sebeplerine dair nedensellik ilişkilerini kurarak politika önerileri geliştirmektedirler. Tartışmanın ikinci eksenindeyse çevreciliğin kendi başına bir ideoloji olduğu görüşüne dayanır. Yani var olan ideolojik perspektif ve bunların öne çıkardığı politika önerilerinden bağımsız olarak çevreciliğin diğer ideolojiler gibi kendisine özgü ideoloji olduğudur. Bu yaklaşıma göre çevreciliğin kendisi siyasal bir pozisyonudur. Aykut Çoban'a göre farklı ülkelerde yer alan çevreci partiler böylesi bir ideolojiye bağlı olduğu ifade edilebilir. Ekolojii diğer ideolojilerden ayıran yaklaşım çevresel sorunları bir taraftan diğer ideolojilerin bir sonucu olduğunu ifade edip kendisine bir alan açarken diğer taraftansa sahip olduğu ilkeler, değerler, politika önerileri gibi ayrııcı özellikleriyle diğer ideolojilerden bağımsız ve onlar gibi ayrı bir ideoloji vurgusu yapmaktadırlar (Çoban, 2002:5).

Çevrecilik ve Ekolojizm Ayrımı

Yeşil düşüncede çevrecilik ve ekolojizm olmak üzere genel hatlarıyla iki sınıflandırma bulunmaktadır. Çevrecilik, sanayileşmenin artması ve insanın doğaya karşı baskıcı ilişkisinin sonucunda doğanın kendisini yenileyebilme gücünün yetersizleşmesi ve doğal varlıkların zarar görmesi karşısında çevreyi korumak hedefiyle gelişen ideolojik bir hareket olarak ifade edilmektedir (Demir ve Acar, 2005:77). Bu kapsamda çevrecilik; doğal varlıkların korunması ve insanın doğa ile ilişkisinde yeni bir anlayışın geliştirilmesi çerçevesinde bireysel çabalarla gelişen ve sonrasında örgütlenen toplumsal bir hareket olarak tanımlanabilir. Çevrecilik kavramı, genel olarak insan davranışının doğal çevre üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlayan eylemlerle ilişkili süreçlere atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. Bu çerçevede çevrecilik, yelpazesi geniş olan bir kavramdır. Bu geniş çerçevesi içinde çevrecilik; davranış, niyetler, tutumlar, inançlar, güdüler ve değerler dahil olmak üzere çeşitli psikolojik-sosyolojik yapılar ile birlikte aktivizm, kamu politikası ve çevresel adalet gibi alanları da içermektedir (Zelezny ve Schultz, 2000:367). Çevrecilik özü itibari ile çevreci bir tutumu teşvik etmek ve insanları çevreye zarar vermeyecek, aksine onu korumaya ve geliştirmeye uygun şekilde davranmaya yönlendiren psikolojik, sosyolojik, politik faktörlere odaklanmaktadır. Çevrecilik, toplumsal hayatta her türlü çatışmayı ret eden, barış, çevre dengesi ve bir arada yaşamaya dayanan bir içeriğe sahiptir (Keleş, 1992: 153). Demokrasi, özgürlük, sivil toplum gibi kavramlara vurgu yapan küreselleşme ile ilintili

değişim süreci, kendisini kültürel ve kimlik temelinde yükselten yeni sosyal hareketlerin oluşumuna meydan vermiştir. Çevrecilik bu yeni sosyal hareket içinde yer almaktadır. Çevreciliğin eko-merkezcilik, büyüme karşıtlığı, demokrasi, gelecek kuşak hakları, çevresel adalet gibi unsurlar üzerinde duran bir sistemi vardır (Balkaya, 2014:48). Çevreciler, çevrenin hem mikro hem makro seviyede tehlike altında olduğuna inanır. Mikro tehlikeler somut çevre felaketleridir, makro tehlikeler ise tüm mikro tehlikeler ve farkında olduğumuz veya farkında olmayabileceğimiz mevcut ve müstakbel tehditlerin, tehlikelerin toplamıdır (Yayla, 2015:105). Çevreye verilmekte olan zarar ve tüketim mallarındaki arzın artışının yakın gelecekte büyük bir çevresel yıkıma sebep olacağı konusunda uyarıda bulunan kimi çevreciler yeryüzünün toptan yağma edilmesi ve kendi kendisini yenileme kapasitesinin tahrip edilmesinden dolayı, taş devrine doğru geriye gitmeye zorlanacağız ya da gezegenle birlikte silinip süpürüleceğiz. Bunun yanında nüfus kontrolü, kirliliğin önlenmesi, risk azaltma ve çevre temizliğinin teşvik edilmesi gibi başkalarının doğal çevre üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlayan (Taylor, 2000:531) bir çerçevede çevreciliğin geniş yelpazesi arasında yer almaktadır.

Yeşiller, Batılı hayat tarzının tamamen yanlış olduğunu ve meselenin bu hayat tarzını kısıyını köşesini kurcalayarak çözülemeyeceğini iddia ederler (Whelan, 2003:137). Bu yaklaşım bir taraftan çevreciliğe bir eleştiriyken diğer tarafından yeşil düşüncede ekolojizm sınıflandırmasının da başlangıcıdır. Çevrecilik ile ekoloji arasında keskin bir ayrım yapılmaktadır. Çevreciliğin yüzeysel, mevcut ekonomik ilişkileri koruyan bir çerçeveye sahip olduğu belirtilmektedir. Bundan dolayı çevreciliğe sahip bir tutum ile çevre sorunları çözülemeyecektir. Çevreciliği bu yaklaşımı mevcut siyasal, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin devamını sağlayacaktır. Literatüre bakıldığında çevreciliğin aslında kapitalizmin kendisini yeniden kurması olarak bakıldığı görülmektedir. Bundan dolayı çevrecilik yerine ekolojizm ikame edilmektedir.

Ekolojizm, diğer ideolojilerden ayrı yeni bir ideoloji olarak ele alınmaktadır (Roussopoulos, 2017:73). Önceleri basit bir kirlenme olayı olarak algılanan çevre sorunları, daha sonra doğal denge ile yakından ilişkili olduğu gerçeği kabul edildi (Ertürk, 2012:3). Doğadaki denge ile özdeşleştirilen ekoloji kavramı doğadaki bozulmalar ve doğa dengesine yönelik tehditler ile birlikte popüler bir nitelik kazanmıştır. Buna paralel olarak Haeckel ile ortaya çıkan ekoloji kavramı doğuşu itibarıyla bitki, hayvan ve bunların çevreleriyle olan etkileşimini incelemiştir. Günümüzde ise ekoloji yeniden anlamlandırılarak bir taraftan insanın çevresi ile ilişkilerini incelemeye başlamış, diğer taraftan ekolojiye politik bir anlam yüklenmiştir. Çevre literatüründe çevrecilik ve

ekolojizmi aynı anlamda kullananlar olduğu gibi ekolojizmi kendisine özgü bir ideoloji olarak değerlendirme eğilimi bulunmaktadır. Siyasal bir hareket olarak ekolojizmin dayandığı başlıca iki ekolojik yaklaşım toplumsal ekoloji ve derin ekolojidir.

Murray Bookchin ile özdeşleşen Sosyal/Toplumsal Ekoloji, anarşizm ve sosyalizm temelli argümanlara sahip olmak ile birlikte bu ideolojilerin ilke ve değerlerinden ayrılan kendine özgü ilke, değer veya kavramlara da sahiptir. Bookchin'e göre çevresel sorunların temelinde insanların ilişkileri bulunmaktadır. Ona göre arkasında sosyal tahakküm amacı olan hiyerarşiler, oluşturulan sınıflar, insanların mülkiyet ilişkileri, devletin sahip olduğu kurumlar bir bütün olarak insanların doğa ile de ilişkisine taşınması ve insanların kendi ilişkilerinde olduğu gibi doğayı da bir meta olarak görmesi ve onu sömürmesi isteği çevresel sorunların temelidir. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında toplumsal ekolojiye göre çevresel sorunların aşılması ancak insanın bahsi geçen ilişkilerini değiştirmesi ile mümkündür. Çevresel sorunların çözümü toplumsal ekolojiye göre tahakkümcü ve hiyerarşik toplumsal yapının değişmesiyle mümkündür. Toplumsal ekolojinin savunucusu Bookchin'e göre insanın doğa üzerinde, erkeğin kadın üzerinde ve devletin toplum üzerinde bir tahakkümü vardır. Çevresel sorunların çözümü bu tahakkümcü toplumsal düzen yerine hiyerarşik olmayan bir toplumun yaratılması ile mümkün olacaktır (Bookchin, 1996:20-21).

Ekolojizmin dayandığı bir diğer yaklaşım ise Arne Naess'in geliştirdiği derin ekolojidir. Derin ekoloji, eko-merkezci bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Eko-merkezcilik kendisini insan merkezli değil; doğa merkezli olarak tanımlamaktadır. Eko-merkezci anlayış insan-çevre ilişkisinde çevrenin insana sağlayacağı yarar üzerinden bakılmasını eleştirmektedir. Doğanın kendisine içkin bir değeri olduğu iddia edilmektedir. Derin ekolojinin ayırıcı özelliği insan ve doğaya ilişkin söylemlerinde bulunabilir. İnsana doğadan daha kıymetli bir değer atf etmez. İnsan doğadan daha üstün değildir. Doğanın insana sağladığı değerden değil, kendisine özgü bir değeri olduğu belirtilir. İnsanın da doğanın bir parçası olduğu ve hiyerarşik olarak doğada bulunan diğer canlılardan bir farkı olmadığı üzerinde durmaktadır. Naess'in derin ekoloji yaklaşımı özünde iki eksene dayanmaktadır; birincisi insana özgü olmayan, insan ve insan dışındaki bütün varlıkları için geçerli bir hak olarak tanımlanan kendini gerçekleştirme ilkesi; ikincisi ise bütün hayat formlarının içsel bir değere ve kendini gerçekleştirme düzeyinde bir eşitliğe sahip olmasından hareket eden biyosferik eşitliktir (Önder, 2017:121-126).

Derin ekoloji, çevreci düzenlemeleri sığ ekoloji olarak tanımlayan bir eğilim üzerinden kendi yerini tanımlar. Buna göre sığ ekoloji kirlilik, kaynakların tükenmesi gibi bir öze sahip olmak ile birlikte esas amacı gelişmiş ülkelerin refah ve sağlığını korumaya odaklı bir harekettir. Sığ ekoloji ileri sanayi toplumlarının kurumsallaşmış dünya görüşüne meydan okumayan insan merkezci bir yaklaşıma sahiptir. Elbette derin ekoloji bu yaklaşımı da çevresel sorunların bir parçası olarak görür ve ortadan kaldırılmasını önerir.

Ekolojist yaklaşımların ortak söylemleri ve paylaştıkları ortak değerleri bulunmaktadır. Bu söylem ve değerler bir taraftan derin ekoloji ve toplumsal ekolojiden beslenirken diğer taraftan marksist-sosyalist iddiaları ifade etmektedir. Bu değerlere göre çevresel felaketlerin başlıca sebebi modern zamanın dayandığı sanayi toplumu ve teknolojidir. Sanayi ve teknoloji toplumu hem manevi hem de ekolojik çevreye onarılmaz zararlar vermektedir. Amerika'da bulunan ekolojist bir partinin talep ettiği düzene göre yeşil bir devlette piyasalar, açgözlülük, tüketim ve büyümü gibi sahte tanrılar olmayacaktır; bu düzen kendine yeterlilik, bölüşme ve tasarruf ile değiştirilecektir (Savaş, 1996:57). Ekolojizmin iddiasını ifade eden bu yaklaşıma göre çevre ile uyumlu bir yaklaşım modern toplumda mümkün olmayacaktır. Bundan dolayı toplumsal yapı değiştirilmeden çevreci düzenlemeler çözüm üretmeyecektir. Çevre koruma açısından Batılı sanayi toplumu modeline dayalı yaşam tarzları sürdürülebilir değildir. Bu yaşam tarzı insanların doğa ile uyum içerisinde yaşamasına imkân vermemektedir. Çoğu ekolojist tüketim ve sanayi toplumunun ciddi çevresel sorunlara sebep olduğunu ifade eder. Söz konusu toplumdan vaz geçilmezse dünyanın toptan yağmalanması gerçekleşecektir, ekosistemlerin kendisini yenilenme yeteneğinin yok olacaktır, insanlık taş devrine geri dönebilecek ya da dünya yok olabilecektir; ekolojistler modern batılı yaşam tarzının tamamıyla yanlış olduğu ve bu yanıştan kurtulmadan çevresel sorunların çözülemeyeceğini belirtirler (Whelan, 2003:137). Ekolojist yaklaşıma göre ekonomik sistemde ve modern toplumun oluşturulduğu değerlerde köklü bir değişikliğe gidilmezse (Hamowy, 2003:132); (i) küresel ölçekte bir açlık ile karşı karşıya kalınacaktır. (ii) Stratosfer ozonu delinecek ve beraberinde insan sağlığında geri döndürülemez hastalıklar gelişecektir. (iii) Toprak, su ve hava kirlilikten kurtulamayacaktır. (vi) Sera gazlarıyla birlikte küresel ısınma ve sonucunda görülmemiş su baskınları gerçekleşecektir. Aralarındaki farklılık ve ayrışmanın da olduğu hatırlanarak çevreci yaklaşım ve hareketlerin ifade ettiği yaygın düşünceler Sanera ve Shaw'a göre şöyledir (1999:16-20); (i) İnsanlar kötüdür, doğa iyidir. (ii) Tüketim, ticaret ve teknoloji kötüdür. (iii) Durum gittikçe kötüye gitmektedir.

Teknoloji ile birlikte insan sağlığına ve çevreye zararlı olabilecek hem tarımsal hem de silah sanayisinde çeşitli kimyasalların üretilmesi mümkün oldu. Bu açıdan ekolojistler teknolojiye karşıdılar. Onlara göre teknoloji yaşam ekosistemlerine geri döndürülemez zararlar verirler. Bu kapsamda ekolojistler teknolojinin insanlar için zehirli olduğuna ve küresel ekosistemi kaçınılmaz olarak yok edeceğine yaygın olarak inanırlar (Hamowy, 2003:132). Öte yandan teknolojik ve sanayi öncesi insanlar doğa ile daha uyumlu bir yaşam içerisindeydiler. Ekolojist yaklaşıma göre teknoloji öncesi insanın zihni ekosistemle ahenkle birlikte yaşamaya çok daha uygundur. Eski toplumda yaşayan insanlar, etrafındaki hayvanları ve bitkileri tanımakta ve toprağı kutsal kabul etmekteydiler; başka bir deyişle gerçek ekolojistler sanayi öncesi insanlardır (Hamowy, 2003:127).

Çevrecilik ve ekolojizm doğanın korunması, çevre sorunlarıyla mücadele edilmesi, çevre-insan ilişkisinin yeniden kurulması gibi ortak noktaları bulunmaktadır. Bununla birlikte politika önerileri ve çevre sorunlarının sebepleri konularında derin bir ayrışmaya sahiptirler. Çevrecilik kapsamında çevre temalı yasal düzenlemeler ve politikalar yer almaktadır. Yasal düzenlemeler ve çeşitli çevreci politikalar ile çevre-insan ilişkisinin sürdürülebilirliğinin ve doğanın korunabileceği iddia edilir. Sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği ile mücadele, yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimi, kömür ve petrol gibi enerji kaynaklarına dayalı üretime alternatif arayışlar, çevre bilincinin geliştirilmesi, yoksul ülkelere yardımların yapılması gibi yöntemler ile çevresel sorunlarla mücadele çevreciliğin iddiaları arasında yer almaktadır. Çevrecilik toplumsal, ekonomik ve siyasi yapıda köklü değişiklik yapılmadan çevre sorunlarının çözüleceğini ifade eder. Bunun aksine ekolojizm ise çevre sorunlarının sebebini ve çözüm yollarını mevcut ekonomik ve sosyal ilişkiler içerisinde aramaz. Çevreciliğin aksine yasal düzenlemelerin çözüm olamayacağını iddia ederek köklü değişimler talep eder. Bu açıdan ekolojizm ve çevrecilik radikalizm üzerinden ayrışmaktadırlar. Ekolojik düşünce içerisinde birden çok yaklaşım bulunmaktadır. Bu radikal yaklaşımlar içerisinde özellikle derin ekoloji ve toplumsal ekoloji yer almaktadır. Radikal ekolojizmin çerperinde ise eko-feminizm, eko-sosyalizm gibi yaklaşımlar yer almaktadır. Bu temelde çevrecilik ile ekolojizm arasında derin bir ayrım yapıldığını belirtmek gerekmektedir. Naess, 1973 yılında yazdığı bir makalesinde, ekolojik düşüncede iki sınırlı çevre hareketinin bulunduğunu, bunlardan birinin daha çok nüfus ve doğal kaynak konularına odaklanan bürokratların ortaya koyduğu klasik çevre politikası, diğerinin ise doğa temelli derin bir ekolojik hareket olduğunu iddia etti (Yaylı ve Çelik, 2011:371).

Ekoloji ve çevrecilik arasında bir ayırım yapan önemli isimlerden birisi Andrew Dobson'dur. Dobson'a göre çevrecilik, mevcut değerlerde veya üretim ve tüketim kalıplarında köklü değişiklikler olmadan sorunların çözülebilecekleri inancını ifade eder. Ona göre çevrecilik çevre sorunlarına yönetsel bir yaklaşımı ifade eder. Dobson ekolojii çevrecilikten ayırarak, sürdürülebilir bir yaşamın ancak insan doğa ilişkilerinde ve insanın politik, sosyal yaşam tarzında köklü değişiklikler çerçevesinde tanımlar (Dobson, 1990:3). Yeşil politikanın önemli bir ismi ve aktif politikacısı olan Jonathan Porritt'e göre çevrenin korunması geliştirilmesi noktasında sahip olunan hassasiyet yeşil olmanın bir parçası olmak ile birlikte sadece bu kaygıya sahip olmak ile yeşil olmanın kesinlikle aynı şey olmadığını belirterek yeşil/ekolojistler ile çevreciler arasında bir ayırım yapılması gerektiğini ifade eder (Porritt, 1988:24). Ona göre bir yaklaşımın yeşil/ekoloji sayılmasının taşıması gereken özellikleri şunlardır (Porritt, 1988:25):

Dünya ve dünyadaki bütün yaratıklara saygı duyulması, Dünya zenginliğinin bütün insanlar arasında paylaşılmasında gönüllülük, Ekonomik büyüme yerine sağlam alternatifler ile elde edilen refah, Nükleer olmayan savunma stratejileri ve ağırlıklı silahlanmaya dayanmayan güvenlik, Materyalizmin ve endüstriyalizmin değerlerinin ret edilmesi, Kaynak kullanımında gelecek kuşak haklarının tanınması, İnsanı ölçütlere uygun teknolojilere öne verilmesi, Sağlıklı bir toplumun ön koşulu olarak çevrenin korunması, Kişisel ve ruhsal gelişime önem verme ve insanın doğasının daha ılımlı olan yönüne saygı, Toplumun her düzeyinde açık katılımcı demokrasi, Nüfus artışının azaltılması, Her tür ırk, renk ve inançlar arasında uyum, Koruma, daha büyük verim ve yenilenebilir kaynaklar temelinde nükleer olmayan düşük enerji stratejisi, Kendine yeterli ve merkezi olmayan topluluklara önem verilmesi.

Porritt'in yukarıda ifade edilen yeşil/ekoloji yanlılarının özellikleri belirtmek gerekir ki aslında çok geniş bir yelpazeye dayanan çevreci yaklaşımların ortak noktalarıdır. Esasen Porritt, bu geniş yelpazedeki yaklaşımları bir araya getirme ve çevrecilerin üzerinde uzlaşabilecekleri ortak özellikleri belirtmektedir.

Bazı ekolojistler, ekolojinin siyasal bir anlamda kullanılmasını eleştirmektedir. Herhangi bir bilimde olduğu gibi, ekolojik çalışmaların sonuçları etik veya politik eylemler gerektirmeyeceğini ifade eden Jaiswal'a göre bu ayırımın yapılması önemlidir; çünkü çevre hareketi ekoloji kelimesini politik çağrışımlarla donatmıştır (Jaiswal, 2018:4). Bunun ile birlikte yeşil hareketin önemli isimlerinden olan Porritt ise ekolojinin insan-çevre ilişkisini incelemesinin doğru olduğunu söyler. Ona göre hayvan ve bitki sistemlerini, bunların çevre

ile karşılıklı ilişkilerini inceleyen ekolojinin aynı zamanda insan ve çevresinin karşılıklı ilişkilerini de incelemesinin yanlış olmadığını ifade ederek (Porrit, 1988:18) bu ilginin ekoloji olarak isimlendirmede bir çelişki görmemektedir. Bundan dolayı Porritt'e göre, kendi yaklaşımlarının bir yeşil olarak nitelendirilmesi için ekoloji sözcüğünün kökenini veya profesyonel bir ekolojist yetkinliğe sahip olmayı gerektirmiyor (Porrit, 1988:18). Nitekim insan da eko-sistemde diğer canlılar gibi bir tür olup onlar gibi çevresi ile etkileşimi olan yaşayan bir canlıdır (Ertürk, 2012:3). Gerçekten de çevresel bozulmaların arkasındaki yatan işleyişin anlaşılması, doğanın korunması ve geliştirilmesi gibi amaçları olan kamu politikasının hedeflerine ulaşması açısından ekoloji biliminin öğretilerinin çevreci politikaya aktarılması ve ekoloji biliminden faydalanması hem gerekli hem de önemlidir. Bu temelde çevreci yaklaşımların ekolojiye yönelmesi bir rastlantı değil; doğal bir sonuçtur. Çevrecilerin, ekolojinin ortaya koyduğu bazı temel kavramları kullanarak çevre sorunlarına bir taraftan dikkat çekmeleri bir taraftan da çözüm yolu aramaları doğaldır. Bununla birlikte ekolojistlerin ekoloji bilimini kendi bağlamından çıkartıp siyasi bir anlam yüklediği göz ardı edilmemelidir. Ekoloji kavramı yeni politik hareket içinde doğa fetişizmine yönelerek bir tanrı statüsü geliştirmektedir. Ekolojist yaklaşım ekoloji kavramı ile çevresel sorunların kökenini aramak, bilimsel bir ilişki kurmak ve politika önerisi geliştirmekle sınırlı kalmıyor. Ekolojizmin merkezinde yer alan derin ekoloji ve toplumsal ekoloji ile birlikte ekolojizmin çeperinde yer alan eko-sosyalizm ekoloji kavramı üzerinden kendi dünya görüşlerini ve iddialarını yansıtmaktadırlar. Ekolojizm toplumsal, siyasi ve ekonomik sistemde kökten değişimlerin gerçekleşmesine yönelen sosyalist-marksist bir amacı taşımaktadır. İnsan-çevre ilişkisinin radikal bir değişimi üzerinde durmaktadır.

Sonuç

Çevre ve insan ilişkisi olmadığı kadar uluslararası platformlarda gündeme gelmiş ve çevre-insan konulu çalışmalar artmıştır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin öncülüğünde çevre eksenli yasal düzenlemeler ve çevreci politikalar gelişmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda fen bilimlerinin alanında olan çevre konusu sosyal bilimlerin alanına girerek interdisipliner bir hal almıştır. Ve siyasi aktivizmin merkezinde yer almıştır.

Çevre ve çevre insan ilişkisinin bu kadar yaygınlaşmasının arkasında üç temel sebep sayılabilir. Birincisi bilimsel çalışmaların çevre ve çevre insan ilişkisini ele almış olmasıdır. Söz konusu çalışmalar çarpıcı sonuçlar ortaya koyarak çevre-insan ilişkisinde bir duyarlılığın gelişmesini sağlamıştır.

İkincisi Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi önemli kuruluşların çevreyi gündemine alması ve çevre temalı politikalar ve yasalar kabul etmiş olmasıdır. Üçüncüsü ise Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla birlikte meşruiyet ve inandırıcılığını büyük ölçüde kayıp etmiş olan sosyalist-marksist yaklaşımların çevre üzerinden kendisini yeniden örgütlemesidir. Çevrenin bu kadar çok üzerinde durulması beraberinde mevcut siyasi ideolojilerin kendi yaklaşımları çerçevesinde çevre politikaları geliştirmelerine yol açmıştır. Özellikle sol eksenli ideolojiler kapitalizme yönelik eleştirilerinin kanıtı olarak çevre felaketlerini göstermiş ve çevre koruma politikalarının kapitalizm ile yüzleşilmeden çözümünün mümkün olmadığı söylemleri üzerinde durmuştur. Diğer taraftan çevrecilik ve ekolojizmin mevcut siyasi ideolojilerden farklı olarak kendisinin bir ideoloji olduğunu iddia edenlerin olduğu görülmektedir. Ekolojizm çevreciliği aşan ve çevreciliği eleştiren bir yaklaşıma sahiptir. Çevre ve ekoloji kavramları her ne kadar insan-çevre ilişkisi üzerinde dursa da ikisi arasında derin ayrımlar bulunmaktadır. Ekolojistler modern sanayi ve teknoloji toplumunun içinde kalarak çevresel felaketlerin durdurulamayacağını iddia ederken, çevreciler politika ve yasal düzenlemelerle çevresel felaketlerin önüne geçileceği üzerinde dururlar. Bu yönü ile ekolojistler toplumsal, ekonomik ve insan-çevre ilişkisinde radikal bir dönüşüm talep ederler. Çevreciler ise daha ılımlı ve uzlaşmacı bir yöntem üzerinde durmaktadır.

Kaynakça

- Akyüz, E. (2015). Çevre Sorunları ve İnsan Hakları İlişkisi. *the Journal of Academic Social Sciences*, 15(15), 427-427. <https://doi.org/10.16992/ASOS.774>
- Anton, D. K., & Shelton, D. L. (2011). *Environmental Protection and Human Rights*. Cambridge University Press.
- Balkaya, F. (2014). Yeni Toplumsal Hareket Çeşidi Olarak Çevreci Hareketler. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 3(5), 41-50.
- Bentlisoy, S. (2017). Ekososyalist Alternatif Ve Ekolojik Devrim. İçinde O. İmga & H. Olgun (Ed.), *Yeşil ve Siyaset: Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar*. Liberte Yayınları.
- Bookchin, M. (1996). Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözümü (A. Türker, Çev.). *Ayrıntı Yayınları*.
- C. Tuna, P., ve Türkölmez, O. (2023). Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 4(2), 211-240.
- Çoban, A. (2002). Çevreciliğin İdeolojik Unsurların Eklemlenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 3-30.
- Demir, Ö., & Acar, M. (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (6. baskı). Adres Yayınları.
- Dobson, A. (1990). *Green Political Thought* (4. bs). Routledge.
- Ehrlich, P. R., & Ehrlich, A. H. (2004). *One with Nineveh: Politics, Consumption, and the Human Future*. Shearwater Books.

- Ertürk, H. (2012). Çevre bilimleri (4. Baskı). Ekin Yayınevi.
- Görmez, K. (2003). Çevre Sorunları ve Türkiye. Gazi Kitabevi.
- Hamowy, R. (2003). Çevresel Hareketin Retoriği Üzerine Birtakım Mülahazalar (Y. Şahin, Çev.). Liberal Düşünce Dergisi, 30-31, 121-136.
- Harter, J. H. (2011). New Social Movements, Class, and the Environment. Cambridge Scholars Publishing.
- Jaiswal, A. (2018). Ecology and Ecosystem. PG e- Pathshala- An MHRD Project under its National Mission on Education through. https://www.researchgate.net/publication/328306598_Ecology_and_Ecosystem
- Keleş, R. (1992). Çevre ve Siyaset. İçinde R. Keleş (Ed.), İnsan Çevre Toplum (ss. 147-190). İmge Yayınları.
- Önder, T. (2017). Derin Ekoloji Üzerine. İçinde O. İmge & H. Olgun (Ed.), Yeşil Siyaset Ekoloji Üzerine Yazılar. Liberte Yayınları.
- Porrit, J. (1988). Yeşil Politika (A. Türker, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Roussopoulos, D. (2017). Politik Ekoloji: İklim Krizi ve Yeni Toplumsal Gündem (F. D. Elhüseyni, Çev.). Sümer Yay.
- Savaş, V. F. (1996). Doğal Kaynak ve Çevre Sorunlarının Çözümünde Liberal Yaklaşım. Liberal Düşünce Dergisi, Yaz, 56-60.
- Şahin, Ü. (2017). Yeşil Düşünce. İçinde Yeşil ve Siyaset Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar (2. Baskı, ss. 17-73). Liberte Yayınları.
- Taylor, D. E. (2000). The Rise of the Environmental Justice Paradigm: Injustice Framing and the Social Construction of Environmental Discourses. 43/4, 508-580.
- Whelan, R. (2003). Alicenap Yabancı Çevreci (Y. Şahin, Çev.). Liberal Düşünce Dergisi, Bahar-Yaz, 137-142.
- Yayla, A. (2015). Siyaset Bilimi (2. Baskı). Adres Yayınları.
- Yaylı, H., & Çelik, V. (2011). Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Radikal Bir Öneri: Derin Ekoloji. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26, 369-377.
- Zelezny, L. C., & Schultz, P. W. (2000). Promoting Environmentalism. Journal of Social Issues, 56/3, 365-371.